

УДК 378.1+371.487:174.4+37.07

Н. В. БЕЛЯЄВА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНИХ ЗАКЛАДІВ

Визначено й охарактеризовано педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів: організація виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника; стимулювання мотивації майбутніх менеджерів шляхом включення в інтерактивні форми організації навчально-виховного процесу; організаційно-методичне забезпечення навчально-виховного процесу. Їх обґрунтування здійснено через призму провідних концептуальних підходів: системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, середовищного та культурологічного, що є теоретико-методологічним підґрунтям визначених педагогічних умов. Розкрито сутність створення виховного середовища, яке має бути організоване за принципом професійно-етичної взаємодії та суб'єкт-суб'єктних стосунків і стати моделлю-еталоном взаємовідносин майбутнього керівника у професійній діяльності.

Ключові слова: менеджер освітнього закладу, педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, майбутній магістр «Управління навчальним закладом», виховне середовище, суб'єкт-суб'єктні взаємостосунки.

Н. В. БЕЛЯЄВА

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВОСПИТАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ЭТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Определены и охарактеризованы педагогические условия воспитания профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений: организация воспитательной среды, приближенной к будущей профессиональной деятельности руководителя; стимулирование мотивации будущих менеджеров путем включения в интерактивные формы организации учебно-воспитательного процесса; организационно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса. Их обоснование осуществлено через призму ведущих концептуальных подходов: системного, личностно ориентированного, деятельностного, средового и культурологического, которые являются теоретико-методологическим основанием определенных педагогических условий. Раскрыта сущность создания воспитательной среды, которая должна быть организована по принципу профессионально-этического взаимодействия и субъект-субъектных отношений и стать моделью-эталом взаимоотношений будущего руководителя в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: менеджер образовательного учреждения, педагогические условия воспитания профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений, будущий магистр «Управления учебным учреждением», воспитательная среда, субъект-субъектные взаимоотношения.

N. V. BELYAEVA

THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TRAINING PROFESSIONAL AND ETHICAL QUALITIES IN FUTURE EDUCATIONAL MANAGERS

The article deals with the pedagogical conditions of training professional and ethical features of future educational managers, investigating, in particular, the following: organization of the educational environment, imitating future professional activity; stimulation of future managers' motivation through involvement in interactive forms of the organization of study process, its organization and methodical support. Their substantiation was carried out in the light of major conceptual approaches – system, person centered, activity, environmental and cultural – that is theoretical and methodological foundation of the defined Pedagogical conditions. The article also considers development of an educational environment, which should be organized

on the basis of professional and ethical interaction, subject-subject relationships, and become a model, a standard for interrelationships of a future manager in professional activities.

Keywords: *manager of an educational establishment, pedagogical conditions of training professional and ethical qualities of future educational managers, future Master in "Management of an educational establishment", educational environment, subject-subject relationships.*

У XXI ст. – столітті глобалізації та інформатизації – помітно істотно зростають соціокультурне середовище діяльності різних фахівців, розширюються професійні контакти, відбувається більш інтенсивний обмін інформацією між суб'єктами діяльності, посилюється взаємовплив у комунікації. Володіння професійно-етичними якостями, нормами загальної та професійної поведінки, здатність встановлення комфортних та етичних міжособистісних контактів забезпечують можливість успішно розвиватися у професії та соціумі, будувати професійної кар'єру. Особливого значення це набуває щодо професій типу «людина-людина», до яких належать менеджери, зокрема управлінці освітньої галузі.

В умовах гуманізації та демократизації освіти різних рівнів і профілів посилюється людиноцентричний характер взаємодії усіх суб'єктів педагогічно-управлінської діяльності, при цьому набуває актуальності виховання професійно-етичних якостей у майбутніх менеджерів освітніх закладів.

У такому контексті нами проаналізовано виховні можливості дисциплін навчальних планів підготовки магістрів «Управління навчальним закладом» та умови виховних середовищ вищих навчальних закладів, в яких здійснюється ця підготовка, а також опрацьовано широке коло наукової літератури, це дало змогу виявити певні протиріччя:

– між вимогами щодо реалізації вектора на людиноцентризм, який передбачає розвиток духовної, культурної, морально-етичної сфери особистості, і традиційним пріоритетом навчального процесу над виховним;

– між прогресивним розвитком інноваційних технологій, розширенням їх виховних можливостей і небажанням більшістю викладачів виконувати виховні функції в навчальному процесі, поза обов'язками куратора, а також відсутністю мотиваційних орієнтирів самовиховної діяльності магістранта;

– між потребою освітньої галузі у фахівцях менеджменту, здатних до ефективної етичної взаємодії в професійній діяльності при вирішенні складних управлінських завдань, в умовах морального вибору, та відсутністю відповідних методик формування професійно-етичної сфери майбутніх менеджерів освітніх закладів.

Виявлені суперечності актуалізують важливість удосконалення процесу виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

Питання підготовки керівників освіти та педагогічних працівників висвітлювали в своїх працях М. В. Гриньова, Л. І. Даниленко, В. І. Маслов, М. В. Михайліченко, О. М. Москаленко, В. С. Пікельна, Т. І. Сущенко, Є. М. Хриков та ін.

Вивченням моральних, професійно важливих та етичних якостей менеджерів займалися І. О. Блохіна, Є. Г. Грабаренко, В. О. Гурін, Н. Л. Замкова, Е. Ф. Зеєр, І. А. Зязюн, А. Д. Кузнєцова, В. Д. Шадріков.

Педагогічні умови оптимізації процесу професійно-етичної підготовки фахівців різних професій представлені у дослідженнях М. А. Левіної, О.В. Пономаренко, Н. С. Тимченко, Н. П. Степанової, Л. М. Шарової.

Мета статті – визначити педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів і теоретично обґрунтувати їх через призму провідних концептуальних підходів у вихованні; розкрити сутність організації виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника, як однієї з педагогічних умов.

У розробці та реалізації ефективних шляхів удосконалення процесу виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів теоретико-методологічним підґрунтям є такі концептуальні підходи в їх гармонійному поєднанні: системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, середовищний, культурологічний.

Сутність системного підходу у вихованні полягає у тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язках, розвитку, русі. Його доцільно застосовувати для пояснення інтегративних властивостей та якостей об'єкта, для комплексного

дослідження явища. Цінність системного підходу у вихованні професійно-етичних якостей полягає в тому, що використання його щодо чинників виховання зовнішнього і внутрішнього середовищ дозволяє гармонізувати їх взаємовплив і зробити виховний процес більш керованим і коректованим. Ідеї вказаного підходу та можливості його застосування у вихованні пов'язані з дослідженнями А. М. Алексюка, Ю. К. Бабанського, В. П. Беспалька, Г. Н. Серікова, К. Д. Ушинського. Вибір системного підходу забезпечує вивчення процесів фахової підготовки, виховання моральної, духовної, інтелектуальної сфери особистості в їх динамічному взаємозв'язку.

Враховуючи, що виховання професійно-етичних якостей за своєю сутністю гуманістично орієнтоване, а його результат відображається у практичній спрямованості майбутнього менеджера, важливими методологічними підходами визначено також особистісно орієнтований та діяльнісний.

Особистісно орієнтований підхід дає змогу виокремити та реалізувати людиноцентричну спрямованість виховного процесу. Його використанню у вихованні важлива роль відводиться у дослідженнях І. Д. Беха, О.М. Пехоти, В. О. Сухомлинського, О. В. Сухомлинської, І. С. Якиманської. З позицій цього підходу у процесі фахової підготовки та виховання формується не лише особистість студента (магістранта), а розвивається його здатність бути особистістю, з її духовною сферою, моральними якостями та індивідуальними особливостями. Майбутній керівник, будучи активним учасником суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, спроектує таку взаємодію як ідеал особистісно орієнтованої, професійно-етичної діяльності в управлінні.

Особистість є суб'єктом діяльності та пізнання, який формується у діяльності та спілкуванні. К.Д. Ушинський [13] відзначав, маючи на увазі діяльнісний характер виховання, що майже всі правила виховання «впливають безпосередньо з основних положень: давайте душі вихованця правильну діяльність і збагатіть її засобами до необмеженої поглинаючої душі діяльності». Діяльнісний підхід, орієнтований на відтворення і реалізацію досвіду етичної поведінки, у виховному процесі забезпечує конструювання нового досвіду на основі активної взаємодії усіх його суб'єктів, стає важливою умовою успішного розвитку професійно-етичних якостей у майбутнього фахівця.

Спрямованість діяльнісного підходу на відтворення у виховному процесі реальних ситуацій управлінсько-педагогічного середовища актуалізує нові можливості для адаптації щодо практики виховання середовищного підходу. Ще А. С. Макаренко та К. Д. Ушинський неодноразово середовище ототожнювали з вихованням у ньому і вважали одним із ключових понять педагогіки. «Виховує не вихователь, а середовище», – писав перший з них [6]. Не називаючи як таке, середовище згадує в своїх роботах Л. С. Виготський, зазначаючи, «що коли вчитель безсилый в безпосередній дії на учня, то він всесильний при опосередкованому впливі на нього через середовище виховного впливу» [3, с. 3]. Нині на середовищному підході наголошують В. В. Радул, В. М. Вакуленко, згадують його А. М. Алексюк, І. А. Зязюн та О. М. Пехота. Середовищний підхід дозволяє перенести акцент у діяльності викладача, вихователя, куратора з активного педагогічного впливу на особистість магістранта, у контекст формування виховного середовища, в якому формується його професійно-етична сфера. За такої організації виховання включаються механізми внутрішньої активності майбутнього менеджера у взаємодії з усіма компонентами реального виховного середовища як моделі взаємодії у майбутньому професійному.

У контексті нашого дослідження важливим культурологічний підхід, за якого опора у вихованні ставиться на суб'єкту, тобто індивідуально інтерпретовану, індивідуально надбудовану, специфічно пережиту культуру, на підхід «зсередини», від людини як носія культури, з урахуванням його різноманітних культурних установок, цінностей, ідеалів (В. С. Біблер, Б. М. Бім-Бад, Н. Б. Крилова). Вказаний підхід дає можливість розглядати виховання професійно-етичних якостей особистості майбутнього освітнього менеджера як соціокультурний процес взаємопов'язаного розвитку його моральних і професійно важливих якостей, формування системи особистісних та загальнокультурних цінностей, гармонізації власного еталону етичного керівника із загальноприйнятими нормами і правилами етики та професійної моралі.

Опираючись на сучасні підходи у вихованні та враховуючи виявлені недоліки виховної роботи підрозділів, які готують магістрів-менеджерів освіти, недостатню наповненість або відсутність професійно-етичної складової у планах підготовки, наступний крок наших наукових пошуків вбачаємо у виокремленні та обґрунтуванні педагогічних умов, що мають забезпечувати ефективну організацію процесу виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

У «Філософському словнику» поняття «умови» тлумачиться як обставини або середовище, від яких залежить певна річ та в яких вона функціонує [14, с. 707].

Умови, в межах яких відбувається педагогічний процес, називають «педагогічними умовами». Існує ряд варіацій у визначенні педагогічних умов вченими, проте спільне для кожної дефініції – це кінцева мета як результат їх втілення.

На думку С. В. Висоцького, педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання. У цьому контексті умови є динамічним регулятором інформаційних, особистісних, психологічних і педагогічних факторів підготовки [4, с. 91].

В. І. Андреев розглядає педагогічні умови як результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання і виховання для досягнення освітніх цілей [1, с. 68].

Найближчою у контексті нашого дослідження вважаємо позицію О. М. Пехоти котра визначає педагогічні умови як систему, основними складовими якої є певні форми, методи, матеріальні чинники, реальні ситуації, що об'єктивно склалися та створені суб'єктивно і необхідні для досягнення певної педагогічної мети [8], а також А. Я. Найна, котрий розглядає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань [7, с. 44].

Синтезуючи підходи відомих науковців, розуміємо педагогічні умови як сукупність можливостей виховного середовища, взаємопов'язаних об'єктивних та суб'єктивних обставин, форм і методів виховного впливу, що мають забезпечити ефективний розвиток професійно-етичних якостей майбутнього керівника.

У контексті досліджуваної проблеми привертають увагу роботи, в яких розглядаються різні підходи до комплексу педагогічних умов, що сприяють ефективному вихованню професійно-етичної сфери особистості.

Так, на думку Н. С. Тимченко, педагогічні умови, які забезпечують реалізацію виховних можливостей навчального процесу формування професійно-етичних якостей курсантів митної справи, – це раціональний добір навчального матеріалу; комплексне й творче застосування ефективних методів і прийомів, спрямованих на його засвоєння, вибір оптимального їх поєднання з урахуванням особливостей курсанта, групи; створення атмосфери творчого процесу міжособистісного спілкування; залучення курсантів до активної пізнавальної діяльності; стимулювання прагнення до морального самовиховання, самовдосконалення, відданості своїй справі [12, с. 103].

Л. М. Шарова [15, с. 152] та О. В. Пономаренко [9, с. 14] у визначенні детермінуючих умов формування професійно-етичної культури педагога, соціального педагога зосереджують увагу на: різних формах ознайомлення студентів з професійними знаннями, етичним кодексом і гуманістичними цінностями педагогічної діяльності; наявності широкого спектра практичних занять, спрямованих на розвиток навичок і вмінь професійної та міжособистісної взаємодії; організації неформального професійного спілкування; створенні можливостей для творчої самореалізації та саморозвитку студентів; приведенні всіх компонентів формування професійно-етичної культури в єдину цілеспрямовану дієву систему виховання майбутніх педагогів. Н. П. Степанова додає до цього переліку гармонійне поєднання знань предмета, методики і технології викладання, а також умінь і навичок культури педагогічного спілкування з метою досягнення педагогічної компетентності [11, с. 174].

Професійно-етична підготовка, на думку М. А. Левіної, буде проходити успішно, якщо забезпечити спрямованість вузівської професійної програми на використання культуротворчого

потенціалу всіх навчальних дисциплін і різних видів практик; використання культуротворчої системи суб'єктно-реалізаційних, змістовно-технологічних та предметно-результативних завдань як засобу становлення суб'єктного, об'єктного і предметного компонентів отримуваних знань, сприяти розвитку професійно-етичної індивідуальності особистості [5, с. 27].

У вихованні професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів навчальних закладів нами визначені три взаємопов'язані та взаємодоповнюючі педагогічні умови. Кожна з них є інтегральною і включає по три складові, реалізація яких має забезпечити розвиток професійно-етичних якостей магістрів-менеджерів освітньої галузі.

Першою з педагогічних умов називаємо організацію виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника. Її складовими є:

- особистісно орієнтована взаємодія суб'єктів виховного процесу;
- діяльність Школи професійно-етичного самовиховання (ділові ігри, конференції, подорожі);
- удосконалення роботи викладача у напрямку морального виховання майбутнього фахівця.

Друга педагогічна умова у нашому дослідженні передбачає стимулювання мотивації майбутніх менеджерів шляхом включення в інтерактивні форми організації навчально-виховного процесу і забезпечується такими складовими:

- використання інтерактивних методів в організації навчальних занять;
- залучення магістрантів до вирішення управлінсько-педагогічних ситуацій, участі в тренінгах і майстер-класах;
- створення професійно-етичних автопортретів, етичного кодексу менеджера освіти.

Третьою педагогічною умовою визначено організаційно-методичне забезпечення навчально-виховного процесу, що включає:

- збагачення управлінських дисциплін змістом професійно-етичного характеру;
- впровадження курсу «Етичні основи професійної діяльності менеджера освіти»;
- включення етико-діяльнісного компонента в програму науково-педагогічної управлінської практики.

Розглядаємо першу педагогічну умову, оскільки провідне місце в ефективній підготовці магістра-менеджера відводимо організації виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника.

У вихованні професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів визначені певні педагогічні умови, серед яких провідне місце відводимо організації виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника.

Виховне середовище, організоване за принципом найбільшої наближеності до умов майбутньої професійної діяльності фахівця, найкраще, на нашу думку, здатне сформувати комплекс якостей особистості, необхідних для професійно-етичної взаємодії у професійному середовищі.

Середовище – це сукупність природних, а також соціально-побутових умов, в яких проходить життєдіяльність людини; її оточення [14, с. 1016].

У сучасній науці визначають такі основні види середовища: природне, життєдіяльності, освітнє. Дослідженням спеціально організованого освітнього, зокрема виховного, середовища присвячені праці А. М. Алексюка, І. Д. Беха, В. М. Вакуленко, І. А. Зязюна; О. М. Пехоти, В. В. Радула, В. А. Ясвіна й інших науковців.

У психолого-педагогічній літературі вживаються два поняття: «освітнє (виховне) середовище» та «освітній (виховний) простір». В. В. Радул стверджує, що «середовище може міститися в просторі; простір містить одночасно минулий, теперішній та майбутній часи, а середовище – реалізацію подій кожного разу в нинішній час» [10, с. 12]. Керуючись розмежуванням автора, у контексті нашого дослідження звертаємось до «середовища», оскільки вважаємо, що, коли мова йде про досягнення конкретної мети, орієнтуватися доцільно на створення та реалізацію конкретних умов в реальних просторово-часових межах.

Вчені називають три основні параметри освітнього (виховного, навчального) середовища: фізичне оточення (архітектура будівлі, дизайн, легкість просторової трансформації тощо); людські фактори (особистісні відмінності та успішність, розподіл статусів і ролей, національні

особливості учасників педагогічного процесу та ін.); програму навчання та виховання (акціональну, діяльнiсну структуру, стиль спілкування й характер соціально-психологічного контролю, його кооперативні або конкурентні форми, зміст, традиційність, консерватизм або гнучкість тощо) [11].

Для реалізації можливостей середовища виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів доцільно виокремити такі його складові у контексті нашого дослідження:

– соціально-матеріальна (бібліотека з управлінсько-педагогічною і художньою літературою, методичний, кадровий потенціал та традиції випускаючих кафедр, факультету, різні гуртки, студентські об'єднання);

– освітньо-дозвіллева (зміст гуманітарних та професійно орієнтованих дисциплін, етико-діяльнiсний характер управлінської практики, конференції, подорожі, різноманітні культурно-дозвіллевi заходи);

– етико-психологічна (спілкування викладачів у колективі та зі студентами на засадах толерантності та взаємоповаги, суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії, позитивний психоемоційний клімат).

До основних принципів організації виховного середовища відносять: колективне проектування і здійснення задуму освітньої взаємодії; багатоваріативність змісту освіти, засобів і форм входження в нього – аж до індивідуальних програм організації виховного процесу; цілісність і спадкоємність в змісті і логіці різних організаційних форм підготовки магістрів; стимулювання і підтримка будь-якої освітньої активності; пріоритетність особистісної, а не функціонально-рольової взаємодії організаторів і слухачів; сприятливий для виховання емоційний клімат [2, с. 38].

Визначаючи виховне середовище як основоположну умову індивідуального розвитку професійно-етичних якостей керівника, вважаємо, що активна роль виховного середовища полягає в тому, щоб сприяти самореалізації людини, розкриттю її потенційних можливостей, які є основою активного професійного і особистісного саморозвитку. Індивідуальна свідомість студента, переробляючи зовнішню інформацію, адаптуючись до навколишніх умов, намагається визначити своє місце в суспільстві – сьогодні та у майбутньому, створити власний стиль життя із відповідними соціально-культурними установками і нормами, ціннісними орієнтаціями, морально-етичними основами поведінки в житті та професії.

Наявність таких індивідуально усвідомлених дій неможлива без позитивної мотивації магістранта. Така мотивація накопичує позитивні емоції та установки і коли їх інтенсивність досягає порогу то людина включається в діяльність. Формувати мотивацію означає не закладати готові мотиви та цілі у свідомість людини, а створювати умови та ситуації розгортання активності, за яких бажані мотиви та цілі утворюватимуться та розвиватимуться через призму наявного досвіду.

Важлива роль при цьому належить викладачам, кураторам, перед якими стоять завдання допомогти магістрантові увійти до нового для нього світу, створити в студентському колективі особливий мікроклімат, що сприяє професійно-етичному спілкуванню, творчій діяльності, розвитку позитивної мотивації до навчання та майбутньої професії.

Класики та сучасники педагогічної науки стверджують, що особистість може виховати лише особистість, професіонала може підготувати лише професіонал, а формує освітнє середовище найкраще середовище близьке до професійної діяльності. Тож провідні орієнтири у вихованні професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, підготовці їх до етичної, толерантної взаємодії у фаховій діяльності, гуманістичного спілкування на суб'єкт-суб'єктних засадах ми бачили в організації такого виховного середовища, найбільш наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника, яке відповідає засадам особистісно орієнтованої освіти.

Отже, складовими реалізації цієї педагогічної умови визначаємо:

- особистісно орієнтовану взаємодію суб'єктів виховного процесу;
- мотивацію магістрантів шляхом залучення їх до діяльності «Школи професійно-етичного самовиховання»;
- удосконалення роботи викладача щодо морального виховання майбутнього фахівця.

З метою перевірки ефективності педагогічних умов виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів нами розроблено заходи, спрямовані на навчально-виховну та позанавчальну діяльність слухачів магістратури «Управління навчальним закладом», а також для викладачів, які забезпечують навчально-виховний процес магістратури.

При цьому вважаємо за необхідне дотримувалися таких ключових ліній в організації:

– утвердження позиції магістранта як рівноправного учасника навчально-виховного процесу, що сприяє підтриманню доброзичливого психологічного клімату в колективі, реалізації міжособистісної неформальної інтеракції на суб'єкт-суб'єктних засадах та принципах взаєморозуміння, співпереживання, вільного обміну думками;

– забезпечення умов для прояву майбутнім керівником освіти активної життєвої і професійної позиції, позитивного суб'єктного досвіду самовизначення у діяльності, самовиховання морально-етичної сфери магістранта, стимулює його внутрішні сили до творчого зростання і самовдосконалення;

– створення ситуації успіху, оптимістичного прогнозування, позитивних моральних установок майбутнього менеджера у діяльності, спрямованій на розкриття можливостей його індивідуального професійного та особистісного саморозвитку.

Таким чином, нами визначено та охарактеризовано педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, розкрито особливості створення виховного середовища, організованого за принципом професійно-етичної взаємодії та суб'єкт-суб'єктних стосунків, яке має стати моделлю-еталоном взаємовідносин майбутнього керівника у професійній діяльності. В перспективі подальших досліджень вбачаємо експериментальну перевірку визначених педагогічних умов в процесі підготовки магістрів зі спеціальності «Управління навчальним закладом».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. – 2-е изд. / В. И. Андреев. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 124 с.
2. Вакуленко В. М. Методологічні аспекти професійної компетентності менеджера освіти / В. М. Вакуленко // Витоки педагогічної майстерності: збір. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». – 2011. – Вип. 8. – Ч. I. – С. 36–39.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология; под ред. В. В. Давыдова. / Л. С. Выготский – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Высоцкий С. В. Структура психолого–педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения / С. В. Высоцкий // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: – Одеса, 1999. – Вип. 8–9. – С. 90–94.
5. Левина М. А. Культурообразующие основы профессионально-этической подготовки студентов медицинского университета: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / М. А. Левина. – Москва, 2012. – 31 с.
6. Макаренко А. С. Публичные выступления (1936–1939 гг.): аутентичное издание; сост., автор комментариев Г. Хиллиг / А. С. Макаренко. – Елец: ЕГУ им. И. А. Бунина, 2012. – 502 с.
7. Наин А. Я. Проблемы развития профессионального образования: региональный аспект / А. Я. Наин, Ф. Н. Клюев. – Челябинск: Изд-во ЧИРПО, 1998. – 264 с.
8. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посібник; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2003. – 240 с.
9. Пономаренко О. В. формування професійно-етичної культури соціального педагога: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / О. В. Пономаренко. – К., 2001. – 18 с.
10. Радул В. В. Розвиток ідей А. С. Макаренка стосовно середовища життєдіяльності особистості / В. В. Радул // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – 2011. – Вип. 8. – Ч. I. Серія «Педагогічні науки». – С. 8–15.
11. Степанова Н. П. Формирование профессионально-этической культуры студентов заочной формы обучения в процессе педагогического общения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Н. П. Степанова. – Ставрополь, 2004. – 254 с.
12. Тимченко Н. С. Формування професійно-етичних якостей майбутніх службовців-митників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. С. Тимченко. – К., 2003. – 239 с.

13. Ушинський К. Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти: вибрані педагогічні твори: у 2-х т. / К. Д. Ушинський. – К.: Вища школа, 1983. – Т. 1. – 187 с.
14. Философский словарь / авт.-сост. И. В. Андрущенко, О. А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба. – К.: А.С.К., 2006. – 1056 с.
15. Шарова Л.М. Формирование профессионально-этической культуры будущего учителя в процессе педагогического общения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Л. М. Шарова. – Брянск, 2003. – 196 с.